

Foucault' pendel.

Eco laadis

Meelis-Lauri Erikson

"Siis ma nägingi pendlit."

Nii alustab Eco oma sellenimelist romaani. Kuid seal on pendel Müstagoogiline Sfinks, Maailmapunkti Arhont, Sünekdohlik Sõrm, Keemiline Pulm, Kausaalsuse Keiser, Aluste Alfa ja Otsingu Oomega, Emanatsioon Mõõt, Universumi Parameeter, Ehituse Kuldlõige, ühesõnaga Pendel. Hea küll, nüüd on kõik.

Foucault' pendel on täiesti lihtne asi. Tuleb konstrueerida üks pendel. Selleks vajatakse pendli varrast. Piisavalt pikka (võib ka lühike, kuid siis ei ole efekt nii kergesti märgatav). Piisavat raskust (et minimeerida õhutakistusest ja muust tingitud hälbeid; ideaalne katse peaks toimuma vaakumis). Pendli kinnituspunkti (ainus punkt universumis, mis paigal seisab, ja seegi on puhtalt matemaatiline). Kui Pendel on paigaldatud, tuleb see võnkuma panna. Pendel võngub väga kindlas amplituudis, mis väljendub valemiga... Aga meelsasti kasutaksin Pendli kohta kõike kirjeldavat ainult ja ainult valemitega, kuid ometi ei kirjelda valemid siin kõike. Matemaatika on siin piiratud; ehk ilmneb edaspidi, miks. Niisiis, meie Pendel võngub väga kindlas amplituudis. Ideaalses katses see ei muutu (peenemalt ehitatud Pendlid on varustatud vastava süsteemiga, näiteks magnetjõu rakendamisega, mis tasakaalustab hõrdejõu mõju võnkumisel. Mistõttu Pendel hakkab paraku kaotama oma hoogu). Nüüd tuleb Pendli võnketele asetada takistus (selleks kõlbab lihtne puust klots). Pangem tähele - takistus tuleb asetada Pendli lähedale. Ja oodata. Mõne aja möödudes tabab Pendel takistust ja lükkab selle ümber. Miks? Pendli võnkesagedus, selle teekond ei muutu, muutub takistuse (antud juhul meie puuklotsi) asukoht. Ja see jääb lihtsalt Pendlile ette. Katse tõestab Maa pöörlemist. Me teame tänapäeval, et vana hea Maa pöörleb kiirusega umbes 465 m/s ekvaatoril ja siinsel laiuskraadil umbes poole vähem ning siis saab arvutada ootamise aja, kuni Pendel tabab takistust, kui panna paika takistuse kaugus Pendli võnketeest. Ja Maa pöörleb teatavasti läänest itta, vastavalt sellele tuleb paigutada ka meie puuklots. Pendel moodustab ühe füüsikalise süsteemi. Maa koos klotsi ja meie ja kõigega - teise. Kuid need kaks süsteemi - Pendel ja Maa koos meie puuklotsiga on ühtlasi ka Aken või Peegel, mis meie ette asetatud ning näitab, et ruumi sees on veel teinegi ruum. "Maakera sees on veel teinegi Maakera, hulga suurem kui välimine" Peegli heiasustused ilmuvad ja kaovad, piisab vaid veidi asukohta muuta, ja ehk nägime seal hetkeks, tibatillukeseks hetkeks heiasustumas ruumi, mida on nüüdsest aeg nimetada Üliruumiks. Eri süsteemid koos moodustavad Ülisüsteemi, milles sähvatab Lõpmatus.

Psühholoogiliselt on Pendli mõju selline, et see laseb inimesel tunda ennast osana millestki suuremast, paratamatust, mõjuvast, osavõtmast. Sama efekti omab ka näiteks astroloogia (ei mõtle siinkohal muidugi mitte neid ajalehesabades ilmutavaid jutukesi, mis on lihtsalt vastava programmi loodud, computer generated ehk CG), mis samuti tekitab tunde, et inimene polegi Tolmukübemete Tolmukübe, vaid Osaline Maailma Suures Draamas (ehkki arusaamatus). Väarikas tunne. Edasi - eks sedasama tunnet tekitab ultrafundamentalistlik kreatsioonism, Piibli Loomisloo Literaarsus. Kui Maailm on vaevalt 6000 aastat vana või kuidas see iganes välja arvatud oligi, siis esiteks loob see suuremat Osadustunnet. Kutt, kes müüb mulle ehituspoes liivapaberit ja elektrijuhtmeid on minu sugulane. Ja mida me mõlemad siis tahame? Muidugi seda, et meil kummalgi oleks hea. Niisiis me mingis mõttes vastutame teineteise eest, keegi pole võõras. Kaunis! Ja mõtestatud! Maailm polegi juhuslik ja mõttetu (ja ükskõikne) kogum Dadaisme, mis pöörase kiirusega kihutavad Tühjuses, vaid kõik on paigas, kõigel on Mõte. Muuseas - tühjuse kohta - *Nequaquam vacuum* (nekvakva! ütles Donald Duck). Tühjust pole olemas, ütles Christian Rosenkretz (CR). Tänapäeval me teame, et see on tõsi. Tumeaine vaikne kohumine ööpimeduses, voodi all, ei lase meil rahulikult oma päevatöödest puhata, öösisele puhkusele heita. Osake ja antiosake annulleerivad teineteist vastastikku, kuid imeväike energiakadu viitab Suuremale Täitumusele. Kelle sõrmed sõrmitsevad tasahilju, peaaegu kuulmatult Superstringe? Braanid muunduvad Metabraanideks ning klaveri peal seisab merevahust alusel Higgsi Boson - Osake, mis annab Massi kõigile teistele Osakestele.

Nagunii pole võimalik midagi luua ega hävitada - kas selleks oli tarvis kogu Valgustussajandit? Ja Lavoisier'giljotineerimist? CERN-i? "Jacopo Belbol oli õigus, Mõistus eksis".

Kõik ei saa olla Sherlock Holmesid, kes ei teadnud Maa pöörlemisest ega tiirlemisest midagi, seda polnud tal lihtsalt tarvis, kuid meil teistel tuleb selle teadmisega elada, mis kasu sellest küll on, tõesti? Ja nüüd pöörleb ja tiirleb ta juba kuidagi liiga käbedalt, mis? Ei, aeglaselt ikka; vaata, kui aeglaselt! Seda ju Foucault'pendel meile näitabki. Pendli efekt.

Niisiis, Pendel! Ida ja lääs, võnkemaplituut, kinnituspunkt (Nullide Null), teepikkus ja aeg. Ruum ja Aeg. Aeg. Pendel demonstreerib meile kujukalt, peaaegu julmalt ka seda paradoksidest tulvil Loomise Saadust ja Saladust, Neljandat Mõõdet ehk Aega. Pendel on ajast-aega võnkunud ikka Surma käes hoituna. Nürnbergi Munadest alates (sest tegelikult ei pea Pendel olema alati nähtav), kuni keegi tuli geniaalsele mõttele kasutada Pendlit kellamehhanismides. Ja miks just seal? Eks ikka Pendli võnkesageduse muutumatuse tõttu. Aga seetõttu sai Pendlist ka Needus. Needus, mis jälitab varjuna kõiki ja kõike. Just kellapendel kuulutab kõige kaduvust. Kellelgi pole luksust jääda pelgalt pealtvaatajaks. Esimene paradoks - Kasulik Pendel muutus Neetud Pendlik. Kas on ehk igas inimvaimu viljas, kõige paremate kavatsustega loodud viljas peidus Äpardus? Kellapendli tiksumine kuulutab Sinu aega. Sa ei saa midagi, mitte midagi siin teha, sest veel rohkem pelgad Sa Pendli seiskumist, kas pole nii? Kõige õigem oleks siin Pendlit mitte käivitada, aga kui Sina kohale jõudsid, oli see juba käivitatud, alati on Pendel juba käivitatud (kas seisev pendel üldse ongi Pendel?). Oleme ehk isegi kuulnud lugusid Vanamehest ja tema Kellast? Et Kell, mida Vanamees oli oma viiskümmend aastat iga päev üles keeranud seiskus Vanamehe surres. "Inimene elab teatud arvu hingetõmbeid." Kas Sa hakkasid nüüd siinkohal neid ükshaaval lugema? Kuid kellapendli tiksumises on ka Elu. Siin on leebust, on alistumist, vaikne õhturahu või pärastlõunatund - on parim aeg kohvi juues piipu popsutada ja aknast välja vaadata. Jällegi on kõik paigas. Varjupaika ajas pole olemas, milleks siis selle eest põgeneda? Siin peitub mõnesugune lohutuski. Pealegi armastab Elusasi võnkuvat liikumist. Keha teeb seda kogu aeg. Ja nii antakse edasi ka Uut Elu; luuakse uus Mikrokosmos; sel hetkel (üürikesel), mil kogu Mina on üks suur Silm ja me näeme korraga ette ja taha, üles ja alla; võnkumine sulab üheks Üldise Võnkumisega, mis on igavesti kestnud, sest "värsket vere löök ei vakata", ja Kiik on alati olnud Erootiline Sümbol, mis laseb Naisel valitseda (sugudevahelise ühtsuse ja erisuse Kiik), pealegi on Gnoosise ajajärk ammugi kadunud ja kustunud. Ja jällegi on kõik paigas. Siit ilmneb teine paradoks. Rääkimata juba Aja Enese paradoksidest, kuid nende arutamine ei kuulu siia.

Armastus ja Vihkamine pole need, mis nad näivad; pigem on see poolehoid ja eemalhoid - poolehoidmine ja eemalehoidmine, poole ja eemale, poole ja eemale. Ma olen Sinu poolt; kuskil ma pean ju olema! Igal juhul. Poole peal saab midagi selgeks, kuid juba eemaldub teine ja näe, pool, mis vurrina muudkui pöörleb ja pöörleb ega seisku vist mitte iialgi, sest see, mis näib paigal seisvat, ikkagi pöörleb; pigem küll võngub, võngub, ma armastan Sind! Kell on pool viis pärast lõunat. Jääb Nähtamatu Pendli võnkumine. Kus, millises punktis ta peatub ja mis punkt see on?